

Levelek Cseres Tibornak (1986-1989) ^[1]

Történelmi forgószélben az Írószövetség élén

„A mi falunkban a gyermekek között, iskolaudvaron és utcán ez a csúfokodás folyt: oláh, oláh, vad oláh! mért szartál a pest alá? nem szartam a pest alá, csak a lapító alá. A románok pedig vissza nekünk: magyar, magyar, macskaszar, taliga vető kutyaszar. 45 után elmentem a falunkba és megkérdeztem a református papot, vajon észlelhető-e még a gyermekek közt efféle csúfokodás? [...] A református pap ezt mondta: 'Kihalt már ez. Akkor volt csúfokodás, de nem volt gyűlölet.' Most nincs csúfokodás, de van gyűlölet.” (Szánthó Béla Cseres Tibornak)

Az írószövetségi közgyűlés előkészületei

A közgyűlés előkészítése már 1985-ben megkezdődött. December első hetére az Művelődési Minisztérium (MM) illetékes osztályai közösen összeállítottak egy olyan névsort, amelyben szerepeltek mindazok az írók, akik „megítélésük szerint egyáltalán számításba vehetők az Írószövetség vezetői tisztségeire.” Ezek betűrend szerint: *Cseres Tibor, Fodor András, Garai Gábor, Hernádi Gyula, Kéry László, Király István, Koczkás Sándor, Lengyel Balázs, Ördög Szilveszter, Simonffy András, Száraz György, Szakonyi Károly, Tarján Tamás.* „Természetesen - olvasható Vajda György Köpeczi miniszternek készített feljegyzésében - Koczkás, Ördög és Tarján csak, mint főtítkárok jöhetnek számításba.” Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1986. augusztus 26-ai ülésén tudomásul véve az eddig végzett munkáról szóló tájékoztatást, *Berecz Jánost* bízta meg a továbbiak kézbe tartásával. A PB korábbi állásfoglalását megerősítve szükségesnek tartotta, hogy készüljön javaslat az Írószövetség (MISZ) közgyűlésének összehívásáról. Október végén az MSZMP KB Tudományos Kozoktatási és Kulturális Osztálya (TKKO) részletes áttekintést készített a PB részére, amelyben az 1981. decemberi közgyűlés utáni időszak történéseit vázolta, értékelte. Különösen veszélyesnek ítélték a pártoló tagság esetleges bevezetését, amely csökkentené a Szövetség ekkor még 99%-os anyagi függőségét az államkincstártól. „Ellenkező esetben a MISZ „politikailag alig ellenőrizhető szervezetté válna.” November 4-én a Politikai Bizottság, meghallgatva *Radics Katalin* osztályvezető tájékoztatását a közgyűlés előkészítésének helyzetéről, megállapította: „az eddigi előkészítő munka nem teremtette meg a közgyűlés eredményes lefolytatásához szükséges feltételeket.” A TKKO készítsen - az elhangzottakat figyelembe véve - új javaslatokat, amelyeket november 18-án fognak megvitatni. A TKKO két nappal később, a MISZ jelölt bizottságának első üléséről szóló tájékoztatójában, amelyet a PB-nek készített, úgy vélte: „A szóba került jelöltek közül (Cseres Tibor, Fekete Gyula és Sánta Ferenc elnök és Koczkás Sándor, valamint Ördög Szilveszter főtítkárok) Cseres Tibor, Sánta Ferenc (Koczkás Sándor és Ördög Szilveszter) megválasztása politikailag támogatható” A PB november 18-ai ülése úgy határozott, hogy a közgyűlést nem halasztják el. Az előkészítést *Pál Lénárt* KB titkár vezetésével egy munkacsoportra bízta.

Érdekes probléma, hogy miként alakultak ki a Szövetségen belüli „irányzatok”, a kommunista írók, az „ellenzék” és a centrumban álló „jobb megoldásokat” keresők. Játsoztak-e szerepet mindebben szövetségen, esetleg országhatáron kívüli erők is!? Mi csak a végeredményt ismerjük, és sejtéseink támadtak a szövetségi jegyzőkönyvek, valamint a Cseres Tibornak írt levelek áttekintése alapján. A választás és az azt követő három éves csatározássorozat során a figyelem középpontjába kerülő szereplők motivációját viszont megbízható források hiányában nem kívánjuk érinteni.

A közgyűlés

A Magyar Írók Szövetségének (MISZ) közgyűlése 1986. november 29-én ült össze és két napig tanácskozott. *Jovánovics Miklós*, a leköszönő főtítkárok megállapította: „Egy bizonyos: változnunk és változtatnunk kell, ha meg akarunk felelni az új idők követelményeinek.” *Hubay Miklós* azt hangsúlyozta: „Hogyan süllyedne a magyar irodalom becsülete, amikor a kívülálló vagy a felülálló ebből csak annyit lát [a belső feszültségekből - GF], hogy mindkét fél arra törekszik, hogy meggyőzően bizonyítsa: a velük szemben állók produkciója szóra sem érdemes.” *Eörsi István* az '56 óta eltelt történéseket úgy értékelte, hogy az „írók többsége, hatalomvédte bensőségbe, vonult, és ebből [...] valójában igen kitűnő és fontos művek tömegét hozta létre.” *Fekete Gyula* szerint: „Az irodalmi életben a sokszínűség talán a legnagyobb érték.” A felszólaló írók a tárgyalgosság, a megértés hangján szölettek.

Köpeczi Béla miniszter viszont sietett a megjelentek tudomására hozni a politikai vezetés követelését, mintegy figyelmeztetésként. Kijelentette: „Aki tehát a gazdasági-társadalmi rendszer ellen lép fel, az kívül helyezi magát a szövetségi politikai keretein.” A miniszter felszólalása olaj volt a tűzre, a további felszólalók hevesen támadták a kormányt és a párt politikáját. Cseres visszatekintő emlékezete szerint fellépésük tartalma így összegzhető: „1986-ban a magyar írók egy csoportja, s a Szövetség novemberi közgyűlésén az írók többsége kétségbe vonta a legfelső politikai vezetés legalitását és lényegében azt a korszakot, amely 1956 november 4-ével kezdődött.”

A szavazás, a voksok összeszámolása kisebb, de későbbi feszültségek alapját képező hibák, a végeredményt nem érintő technikai megoldások ellenére megtörtént. A legtöbb szavazatot Cseres Tibor (347), *Mészöly Miklós* (340) és *Csoóri Sándor* (330) kapta. A 612 írószövetségi tagból megjelent 444-en vegyes érzelmekkel, bizakodva és aggódva hagyták el a közgyűlés színhelyét. A választmány 1986. december 16-án tartotta első ülését, amelyen Cseres Tibort választották a szövetség elnökének. A közgyűlés határozata szerint: „A megújulással tartozunk azoknak, akikért létezik az irodalom: az olvasó magyar népnek.” Alkotó szándékban, jótanácsban, magán- és hivatalos jókívánságokban nem volt hiány. Bírálatban sem. *Szerdahelyi István* a Kritikában fejtette ki nézeteit: „Kiderült - írja a szerző -, hogy jelenlegi állapotában az ÍSZ nem hajlamos arra, hogy az irodalom időszerű problémáival komolyan foglalkozzék, s nem tud fórumot biztosítani a kulturális vagy akár politikai problémákról folytatandó nézetcsereknél sem.” Volt író, aki szerint: „egy társadalmilag és irodalmilag egyaránt kártékony kisebbség jutott hangadó szerephez. Más, „nemes” egyszerűséggel „fasiszta klikknek” minősítette az új vezetést.

Támadások az új elnökség ellen

A hatalmat képviselők a közgyűlésen még szavakban sem vágtak vissza a támadások hallatán. Feltételezhetően menet közben kapott legfelső instrukció alapján kerültek a kenyértörést. Úgy gondolták, minden eszköz rendelkezésükre áll, amivel a helyzetet képesek kedvezően megoldani. Első lépésként szinte teljes hírtárlatot rendeltek el, hamis, könnyen félreagazható információkat hirtettek el, főként a teljes rendszerváltást követelő közgyűlési felszólalások miatt. A nyíltan fellépő ellenzéki írók és a nyomukban felbátorodottak úgy gondolták, elérkezett az ideje egy frontális támadásnak, a hatalom állapota-bomlása és tehetetlensége különösebb veszély nélkül sikert hozhat, magával ragadva a társadalom elégedetlen csoportjait. A MISZ vezetése, Cseres Tibor elnök, az elnökség zöme s a választmánynak egy része másként ítélte meg a helyzetet: szívós, ellenlépésekben gazdag magatartásra számított és készült fel, hosszútávú stratégia jegyében igyekezett alakítani viszonyát a védekezésre kényszerülő hatalommal, mindenen fölött az Írószövetség létének és egységének megővése érdekében. Mindezt a Szövetség keretein belül folyamatosan tevékenykedő „radikálisokkal” együtt, azokkal állandó vitában kellett érvényre juttatni.

A vezetésből „kiszavazott” párttagok, megbízható káderek és az ellenzéki „keménymag” vezetői testületekbe kerülése azonnali lépésre készítette a felső vezetést. Pál Lénárt szóbeli tájékoztatása nyomán a Politikai Bizottság 1986. december 29-én úgy határozott, hogy Köpeczi Béla beszéljen Cseres Tiborral, s közölje vele: „az elnökség összetételével kapcsolatos közlésükre hivatalos választ most nem ad: a létrehozott testülettel, személyi összetételével miatt a minisztérium hivatalos kapcsolatot tartani nem tud: ez a testület nemzetközi téren nem képviselheti a magyar irodalmat. Helyesli, hogy a fentieket közöljék az elnökségben lévő párttagokkal is. Úgy határoz, hogy a MISZ-ben kialakult helyzetről készüljön rövid tájékoztató a szocialista országok testvérpártjai részére. A tájékoztatóban kérjük segítségüket ahhoz, hogy írószövetségeik irodalmi ügyekben ne a MISZ-szel, hanem a [magyar] [Népj]K[öz]társaság] MM-ával tartsanak kapcsolatot.” Az akció megindult: a MISZ nem tudott a hazai nyilvánossághoz fordulni közléseit változtatás nélkül közzé napilap hiányában, s egyik legfontosabb működési területén sem ügködhetett, jog, utazási engedélyek és fedezet híján. De nem csak megbénítására, hanem fölöslegessé tételére is sort akartak keríteni. A terv szerint, amelynek forrása és születési ideje tisztázatlan, a MISZ párttag és a hatalomhoz valamilyen oknál fogva ragaszkodó írók kilépése útján megalakítják az új, a hatalommal együttműködő Írószövetséget.

Úgy tűnik, mintegy 300 fő körüli csatlakozóra számítottak, a MÍSZ tagságának kb. a felére. Huszonnyolc plusz egy tag ki is lépett, részletesen, levélben indokolva elhatározását, vagy csupán a tény jelzésére szorítkozva. Utolsónak a miniszter, Cseres Tibor szolid figyelmeztetése után. Ez a „hullám” 1987. január 19-én megtört, még a párttagok sem engedelmeskedtek. Ha újabb kilépő nem is akadt, visszalépő igen.

Az *ellen-írószövetség* megalakítása kudarcba fulladt. A MÍSZ elnöksége január 14-ei ülésén nyilatkozatot fogadott el, amelyben hangsúlyozták: „Az Elnökség a tagság bizalmát élvezve, a Közgyűléssel egyetértésben a maga eszközeivel nagyobb szerepet kíván vállalni a szocialista megújulást szolgáló reformpolitika megvalósításában.” Január 19-én a művelődésügyi miniszter fogadta az ÍSZ elnökét, és közölte vele a PB által jóváhagyott döntést. Cseres viszont azt hangsúlyozta, hogy ő személy szerint az „íróársadalom és a politika közötti megbékélést” kívánja szorgalmazni. Érdeklődött, hogy a kifogásolt személyek lemondása esetén módosulnának-e az együttműködés esélyei. A válasz ekkor, de a későbbi puhatolódások alkalmával is egyértelmű volt: a hat kifogásolt személynek távoznia kell a vezetésből és az írószövetségből is. Ezt a követelést a szövetség vezetése elutasította.

A PB január 27-ei ülésén jóváhagyta a Kőpeczi–Cseres tárgyalásról szóló tájékoztatót, amelyben a miniszter vázolta új tervét egy irodalmi kollégium létrehozásáról, amely magához vonná a nemkívánatos ÍSZ minden lényeges működési területét. A Testület szükségesnek tartotta, hogy az *Irodalmi Kollégium* létrehozásával kapcsolatos javaslattal egyidejűleg, az eddigi tapasztalatok alapján tegyen javaslatot a „további feladatokra is.” Ekkor már a szerkesztőségekben lehetett az a miniszteri dörgedelem, amely 31-én a Népszabadságban, „Reform, nyitottság és eszmésítés” címmel tompított hangon és rafináltabb fogalmazásban a *Társadalmi Szemle* 2. számában jelent meg. Mindkettő a manipulatív megnyilatkozások iskolapéldája. Február elején a PB már részletesebben is tájékoztatást kapott az Irodalmi Kollégiumról. Március 17-én adott újabb beszámoló szerint a Kollégium tagságára felkért személyek többsége elvben egyetértett, néhányan gondolkodási időt kértek. A választmány tagjai „közülük is kiemelkedően Cseres Tibor, Veress Miklós és Galgóczi Erzsébet - jelenleg összeférhetetlennek” tartották a Kollégium munkájában való részvételt MÍSZ-beli tisztséggel.

Kőpeczi úgy látta, hogy az elnök *Tiszatáj-ügyben* leginkább kompromittálódott két személy leváltásának kezdeményezésével polarizációt idéz elő, ami - szerinte - „várhatóan befolyással lesz az események további menetére.” Azaz, növeli a vezető testületek tagságának megosztottságát, így a Szövetség széttöbbségének lehetőségét. Az elnökség március 25-ei ülésén Cseres Tibor ismertette a miniszter alapszabály-korlátozást elrendelő átiratát. A helyzetről ismeretében *Annus József* önként lemondott elnökségi, titkársági tisztségéről. Levélben azt kívánta, hogy „jól elgondolt koncepció révén” sikerüljön megőrizni a Szövetség státusát, s az elvesztett jogokat visszaszerezni. Ugyancsak összetűzést, hosszadalmas belső töprengést okozott három megüresedett választmányi hely betöltése. Olyan megoldást kellett találni, amely nem értelmezhető újabb alapszabály-sértésként, gesztus értékű a politikával szemben, ugyanakkor a személyes sérelmek számát sem növeli. Az igen szenvedélyes viták közepette Cseres azt hangsúlyozta: „én a minimális kompromisszumra vagyok hajlandó.” Végül is Kőpeczi a kooptálást - tehát három párttag bekerülését a választmányba - gesztusként értékelte, de mivel alapszabálysértés történt, óvást emelt. Így a Sánta Ferenc által javasolt megoldás mellé állt az elnök is, miszerint be kell hívni a három soron következő tagot - függetlenül attól, hogy párttag-e vagy sem! - *Király Istvánt, Koczás Sándort* és *Garái Gábort* pedig meghívják a választmányi ülésekre, tanácskozási joggal. Bár a hatalom egyes képviselőitől érkeztek a közedeles lehetőségre utaló tanácsok, és az elnök kijelentette nincs szó '56-hoz hasonló „tüzcsóva dobásról”, a nyári hónapok nem hoztak szembetűnő eredményt.

Politikai Bizottság szeptember 22-ei ülésén megbízta a KB TKKO-t, hogy „két hónapon belül dolgozzon ki (MM-el) egyeztetett álláspontot az Írószövetségben kialakult helyzet normalizálásának lehetőségéről.” Az enyhülés jeleként feloldották *Csurka István* szilenciumát. Ilyen értelemben nyilatkozott a sajtónak Vajda György művelődési miniszterhelyettes és Koczás Sándor, a szövetség szakosztály elnöke is. A PB meghallgatta Radics Katalin helyzetértékelését. A hozzászólók között *Kádár János* is kifejtette véleményét, majd a testület a következőképpen foglalt állást: „(a beszámoló) továbbá az elmúlt év tapasztalatai alapján lehetőség van az írószövetség és az MM közötti kapcsolat rendezésére. A tapasztalatok alapján lehetségesnek látja [a PB], hogy a kapcsolatok normalizálásával párhuzamosan a művelődési miniszter mellett - a PB 1987. február 10-ei határozatával összhangban - irodalmi tanácsadó testület jöjjön létre, amelyben az ÍSZ vezetői is részt vesznek.” Ajánlotta, hogy az MM és a TKKO „tegye meg a szükséges lépéseket”. Ennek a döntésnek az értelmében érkezett az MÍSZ elnökéhez a miniszter levele, amely felfüggesztette a MÍSZ működésének korlátozását 1987. december 2-ával.

Az Írószövetség újra „szabad”

Az Írószövetség tehát visszanyerte teljes működési szabadságát! A MÍSZ december 4-ei elnökségi ülését ennek a biztató hírek közlésével kezdhette Cseres Tibor. Három nap múlva Radics Katalin és Kőpeczi Béla tájékoztatta a kommunista irodalmi aktívát, kiemelve a megállapodás kedvező hatását pl. az írók és a művek megítélésénél. A résztvevők közül többen kétségbe vonták, hogy a MÍSZ vezetőségének állásfoglalását minden vezetőtestületi tag elfogadja, támogatja. Az „irodalmi kiadói tanácsadó bizottság” december 16-án kelt levelében meghívta az elnököt 1988. január 4-ei alakuló ülésére. Nem csoda, ha az év utolsó napján *Veress Miklós* is „derűlátóan pesszimista” nyilatkozatot adott a Magyar Nemzetnek.

1988 elején sikerült az irodalmi tanácsot távol tartani azoktól a területektől, amelyek a MÍSZ hagyományos munkatereit közé tartoztak. A nagypolitikában bekövetkező változások, a párt és állami vezetés csúcspanasz bekövetkező személycseréje, a májusi pártértekezlet demokratikus átalakulást sejtető állásfoglalása, - bár a jövő alakításának lehetőségei még ebben az évben nem körvonalazódtak tisztán -, majd az 1989-es év „lavinászerű” eseményei, megpecsételték a hazai államszocializmus mellett göröcsösen kitartók, velük az egész rendszer sorsát. A MÍSZ-nek nem kellett tartania attól, hogy megfontolt lépéseivel a politika újabb drasztikus beavatkozását vonja magára. Maga az elnök is hangsúlyozta: a májusi pártértekezlet után a MÍSZ irányvonala is igazodott a növekvő lehetőségekhez.

A vezetésnek inkább a külső és belső ellenzék hangjának erősödése, állandó követelődése, kritikája, a hozzá kapcsolódó kisebb-nagyobb, személyes sértődéséhez vezető ügyek okoztak gondot, ezek kötötték le erejének nem csekély részét. Mindenekelőtt a szakosztályok munkatereire épülő, minden tagot érintő s lehetőség szerint mozgósító, kielégítő koncepciót kellett kimumálni, a mindennapi, halaszthatatlan munkák végzése mellett. Ezen a téren is voltak ötletpályások és ellendrukkerek, akik egyszerűen akartak megalkotni mindent a semmiből, illetve a valamit is semminek itélték, a Szövetséget pedig kevesek luxus játéknak. Többen a Szövetség létének értelmét vonták kétségbe, megszüntetését kívánták. Már az 1987. január 14-ei elnökségi ülésen tárgyalták a teendőket. Az elnök fontosnak tartotta, hogy a következő félévben név szerint szerepeljen minden megmozdulás alkalmával az Írószövetség. Néhány bizottság újjászervezése, a *Forgatókönyv* és *Filmirő Szakosztály* megalakulása, a küszöbön álló Radnóti-biennálé, a Darvas József-émléknappok, a '87-es esztendőre eső 61 kerek születésnapnak emberibb megünneplésének lehetősége, és a legtöbb író által várt teendő: az érdekvédelmi munka, a szakszervezet megalakításának ügye szerepelt az elnökség napirendre tűzött listáján.

Február 4-én már a *Szabadfoglalkozású Írók Szakszervezetének* megalakulásáról szóló tájékoztatót hallgatták meg. A vállalandó feladatokat az ÍSZ jelzi nekik - mondotta *Mezei Katalin* - „mivel erős kapcsolat van a két testület között. „A szakszervezet nem ellenszövetség! Szándékuk az írók egyetemessége érdekeinek képviselése hazai viszonyok között.” Február 4-én megkezdődtek a szakosztályi ülések, megalakultak a vezetőségek. Klubnap keretében vitáltak meg a vezetés addigi lépéseit. A rendezvény jól, „majdnem viharosan” sikerült. A *Darvas-est*, elképesztően rossz helyi szervezés és az özvegy sértődése miatt okozott gondot, amiért Cseres levélben kért elnézést.

A Galgóczi Erzsébet vezette Szakszervezet elkészítette rövid és hosszútávú programját. Elérték, hogy a SZOT összes üdülője az ÍSZ tagjainak rendelkezésére álljon. További terveik között szerepelt az Művészeti Alap szilgigeti telkének, íróngházaknak stb. bevételeiből 20-30 főnek írónház építése, valamint egy írógárda toborzása a színésztábor munkájához. A Szakszervezet törekvését az Elnökség tiszteltetreméltónak, de megoldhatatlannak vélte. A MÍSZ és a Szakszervezet együttes fellépése sem volt eredményes az embertelenné minősített adórendelet ügyében. A változást jelezték a különféle célú, tartalmú, sikert arató vagy kudarcba fülő rendezvények. Az *Orley Kör* „Jövőhajót úszatott, ahol olyan kérdések kerültek terítékre, mint pl. a „milyennek láttuk a közeljövőt - 1986 őszén!” 1988 augusztus 1-jén kezdte meg működését az *Írók Tanácsadó Irodája*. A fiatal írók lapindítását engedélyt kaptak. Végh Antalék *Új Idő* című lapja, az önérték vállalkozásra adott példát, s többeknek publikálási lehetőséget.

A vezető testületekben bekövetkezett személyi változások közül csak egyet említünk, mert ez számottevő segítséget jelentett a MÍSZ-nek. Veress Miklós egészségi állapotának romlására hivatkozva lemondott, helyébe Koczás Sándor egyetemi tanár lépett. A szakmailag naprakész, tárgyalóképes Koczás jelentős terhet vett le az elnök vállairól. Önálló, fűrge, a politikai reformfolyamatot támogató, a magyar irodalomhoz méltó és széles olvasóközönséget megszólító sajtóra mindig nagy szükség volt a MÍSZ-nek, az íróársadalomnak - ezekben az időkben különösen. A Kortárs, mint havi folyóirat nem töltötte be a kívánt szerepet. A Szövetség 1989 küszöbéig azonban nem tudott ezen a helyzeten változtatni. Eközben a viharos események egy-egy kiemelkedő mozzanatával kapcsolatban, mint erkölcsi testületnek, állást kellett foglalnia, de a sajtónyilvánosság szükségessége miatt a közvélemény előtt úgy tűnt, hogy a többi nyilatkozatvevő szervezethez képest kévsé, az események után kullgova foglal állást, akkor is féltéken. Cseres Tibor mindent megtett, hogy ezen az áldatlan helyzeten változtasson. A választmány 1988. május 11-ei ülésén vázolta a kialakult helyzetet. Többek között kijelentette: „Azt gondolom, hogy ha a kormány úgy döntene - amit egyáltalán nem hiszek -, hogy az Élet és Irodalmat adja vissza az Írószövetségnek, akkor az új szerkesztőségnek egy nagyon erőteljes személyi változtatást kellene eszközölnie az ÉS szerkesztőségében, amit én, mint az ÍSZ elnöke - noha biztos, hogy nem lennék a lap főszerkesztője - nem tudnék vállalni. Huszonegy-néhány embernek az elbocsátása és helyette ugyanannyi embernek a felvétele olyan akció, amely valamiképpen megbosszulná magát.”

Az *Új Tükör* esetében - jelentette ki az elnök - ugyanez volna a helyzet. Egy új lap megindításának előkészítésére egy 14 tagú bizottságot kért fel, amelyben valamennyi „irányzat” képviseltette magát. A legnagyobb gondot a finanszírozás és a lap függetlenségének a kérdése okozta.

Szeptemberre mégis az ÉS visszanyerése látszott - fél éven belül - megvalósulónak, ami az érintettek körében - egzisztenciális, politikai, személyi okoknál fogva - zavart, ellenérzést keltett, és öngazoló, gúnyolódó és támadó írásokat, szervezkedést és instancizást [popup title="eredményezeti" format="Default click" activate="click" close text="Népszabadság, 1989. január 17., Élet és Irodalom, 1989. január 20. és 27. 4., Kortárs, 1989. 1. sz. 133-134. p., Élet és Irodalom, 1989.

november 11., Népszabadság, 1993. október 16., – A Magyar Napló indításáról Regényi József Tamás így nyilatkozott Varga Lajos Mártonnak, Cseres Tibor halála után: „Igen. Reménykedtünk. [abbban, hogy tovább vihetik a Mozgó Világ „szellemi vállalkozását”] A baljós előjelek ellenére. Ne felejtjük, Cseres Tibor úgy kezdett tárgyalásokat, hogy a Magyar Naplót az ES helyett lehet és kell életre hívni. Amikor ez a hagyományos ötlet meghiúsult, és a Napló szerencsére előlről kezdődött, boldogan vállaltam újra.” Lásd még FARAGÓ VILMOS: Hosszú utca darabvég Bp., 2000. 265.]. Ez utóbbi meghozta a már sűrűsödött „függetlenséget”, az ES fölül „elvonult a vihar”. *Bata Imre* „Zivatar után” c. írásában így köszöntötte a MÍSZ új lapját, a *Magyar Naplót*: „Szeresse a közönség ezt az új lapot is, amelynek ambíciója, hogy jobb és magyarabb legyen, mint mi vagyunk.” Az ES a '89-es közgyűlés előtt, november 3-án már gúnyos írásban méltatta a Magyar Naplót, megfricskázva a „nagy” írókat. Bármilyen reményeket, törekvéseket, netán jogos igényeket érintett, keresztzett a Magyar Napló megteremtése , a lap élt, amire méltán lehetett büszke Cseres Tibor.

A Szövetségnek nyíltan, határozottan, egyben diplomatikusan állást kellett foglalnia a politikai válsággal, az átalakulás pusztító-teremtő aktsaival, a veszélyeztetett személyekkel kapcsolatban. *Kányádi Sándor* erdélyi magyar, vagy *Václav Havel* cseh író üldöztetése, a romániai falurombolás, a bős-nagyymarosi vízlépcső ügye, a külföldre kényszerített magyar írók hazatérésének, rehabilitálásának előkészítése, az ISZ '56-os tevékenységük miatt elfélt íróinak rehabilitációja, az elcipelő iratok visszaszerzése és más ügyek igényelték a vezetés döntését, intézkedését. Az eredményesnek remélt megoldás megtalálása pedig órákon, napokon át folyó eszmecsereket, vitákat kívánt. Ezeknél a döntéseknél is vezérszempont volt az egység fenntartása, az ISZ létének erősítése, a demokratikus kibontakozás támogatása.

A külügyi kapcsolatok élénkebbé váltak ezekben az években, a szövetség több küldöttséggel is képviseltette magát a „baráti” országokban. A szovjet írószövetség meghívására Cseres Tibor többször is járt a Szovjetunióban.

Az 1989. február 9-13-ai moszkvai úton „döntés született abban az ügyben, hogy 1989-re újra alakul az írókból és kiadói vezetőkkel álló vegyes bizottság, amely három évig szüneteltette a munkáját.” Február 26-án aláírták a két szövetség együttműködési munkatervét, amelynek értelmében hazánkba látogattak a kárpátaljai magyar irodalom képviselői is. A nyugati országokban a *Nemzetközi és a Magyar Pen* útján, valamint a különféle meghívásoknak eleget tevő írók nemhivatalos kapcsolatai révén jutott el a hír a hazai irodalmi élet alakulásáról, amiben Konrád György, Boldizsár Iván, Csúrka István, Csoóri Sándor, Eörsi István, Hubay Miklós, Mészöly Miklós játszott jelentős szerepet. A névsorból az is következik, hogy a külszörök érdeklődőinek tájékoztatása nem harmonizált egymással, bár valamennyien a hazai államszocializmus várható összeomlásáról beszéltek, írtak, nyilatkoztak. A „nyugati kapuk” hivatalos megnyitása érdekében elsősorban a svéd és a finn írószövetség tett kezdeményező lépéseket. A biztatóan alakuló nemzetközi kapcsolatok számlájára írható a Svéd Királyi Akadémia meghatalmazása, amelynek értelmében a Szövetség minden évben javaslatot tehetett Nobel-díjra. Ennek ellenére a hivatalos kapcsolatok fő területe továbbra is a „tábor” maradt.

A román kapcsolatok azonban továbbra is elsősorban szinten maradtak. A választmány 1988. december 8-ai ülésén így foglalta össze Cseres Tibor a román nagykövettel folytatott megbeszélését: „Néhány nappal a [Oktrajan nagyköve] visszaérkezése után és egy-két héttel a Balogh-féle levél [Balogh Edgár levélben kérte a két nemzet íróit, üljenek le higgadt tárgyalásra] megjelenése után a román nagykövet arra kért bennünket, hogy fogadjuk őt a MÍSZ-ben. A főtítkárral egyetemben fogadtam a román nagykövetet. Két óras beszélgetésben kifejtettük véleményünket minden kötelezettség nélkül. Vita is alakult ki közöttünk [...] Nem győztem mondani a dákóromán elméletet, de egyéb sérelmeket is. Majdnem teljes tagadásban volt és az ismert Nicolea Ceaușescu által sokszor ismételt tézist hangoztatta, hogy Romániában meg van oldva a kisebbség helyzete, minden más kisebbségé is [...] A dákó-román elméletet Ceaușescu mindig bedobja, bár nem tudom milyen származású, a román nép mely rétegéből származik, de alacsony természet tekintve nem biztos, hogy dák származású. Mondhatnám erre, hogy akkor én gyergyói származású vagyok. Gyergyóban valamikor a II. században voltak dák telepések, ezek vagy megszűntek, vagy rá öbolgár eretm települt, ezek is megirtultak, mert a XI. században székelyek szállták meg Gyergyót. Esetleg dák vér csörgedezik bennem is, mivel dák karakterű az régm.

A nagykövet nagyon meghökkent erre, és kicsit hebegve azt mondta, hogy „a füle talán nem olyan”. (Derültség!) Azt mondtam, hogy a dákok fül viszonyairól nincs pontos tájékozódásom, mivel a dák hadifoglyoknak a sisak eltakarta a fülét .”

A '89-es esztendő részben a felgyorsuló politikai események, az ISZ belső reformjának előkészítésével kapcsolatos viták, valamint a közgyűlés előkészítése jegyében telt el, a külügyi munkának kisebb szerepe volt. A *Debreceni Irodalmi Napok* záróakkordjaként Cseres Tibor viharos ünneplés közepette bejelentette, hogy ezentúl a nyugaton élő magyar írók is tagjai lehetnek a MÍSZ-nek .

A szövetség Kritikai Szakosztálya átalakulási programot készített, amely az elnökség kemény kritikája mellett a politikai hatalomtól teljesen független, irányzatok szerint szerveződő, menedzservezetű, a választmány és a tagság által ellenőrzött, társadalmi egyesület eszményképét fogalmazta meg. A szakosztály vezetése ismertette elképzeléseit az elnökséggel, a sajtón keresztül a tagsággal, és felfogását igyekezett érvényesíteni a készülő írószövetségi program kidolgozása során. A hozzávetőlegesen 25 „tézisbe” szorítható kritikáról Cseres Tibor saját és az elnökség többségének álláspontjával egyetértésben csak annyit jegyzett meg, hogy a Kritikai Szakosztály által követelt gyakorlati alkalmazása minden bizonnyal a Szövetség szétverésével, a demokratikus átalakulás munkájából való kimaradással, az irányzatok egymástól történő végzetes elszigetelődésével járt volna együtt. Ami a belső, szervezeti változások egy részét illeti, azokat a viszonyok kedvező alakulására építve Cseres Tibor is üdvözölte, megvalósításuk előkészítését támogatta .

Írásunk elején láthattuk, hogy a hatalom egyik legfontosabb, fegyelmező eszköze a Szövetség anyagi függőségéből adódott. A költségvetés zömét kitevő állami támogatásnak még töredékét sem lehetett tagdíjakból, rendezvények bevételeiből, innen-onnan alkalmanként cseppenő-csurranó alkalmi támogatásból előteremteni. A tagdíjakból származó évi bevétel csupán 60 000 forint, 1987-re 6 721 000 forint támogatásra számítottak a Művelődési Minisztériumtól. Az új elnökség hivatalba lépésekor 3,5%-os csökkentéssel volt szó, majd a Szövetséget ért hírlapi támadás nyomán új levél érkezett az MM-től. Ekkor már 8,5%-os csökkentést rendeltek el . A helyzetet tovább nehezítette a bérstop, s a legszűkösebb gazdálkodás mellett is 1,5 millió forintos deficit volt várható. A siralmas állapotú székházat a századelő óta csak részlegesen javították, általános, alapos felújítására nem került sor. A lehetőségektől távol álló javaslatokban most sem volt hiány, de azok társadalmi-anyagi bázis nélkül alkalmatlannak bizonyultak. E nehézségek ellenére anyagi téren is sikerült megmenteni a Szövetséget, és az új ciklusra már a megújult székházban készülhetett az íróársadalom vezérkara. Védelmet próbálta Cseres Tibor a bizonytalan jövő előtt álló Alapot is, hiába.

A szinte elszámíthatatlan elnöki teendő között egyre sűrűbben fordultak elő egykori mesterek évfordulás emlékezései, pályatársak, barátok emléktábláinak avatása, s a temetések sora. A megjelenő művek sikere, az elismerések különböző formái, új írói tervek körvonalazódása, kitüntetett állami megbízások s a családi élet melege sem tudta enyhíteni az az erőn felüli vállalás súlyát.

1989-ben a szellemileg friss, tervekben dús, de testi valóságában az 1970-es évek erőteljes duzzadó Cseres Tiborjának csak a viszfényét szemlélhették, érzékelhették a kortársak. Egy sokatúrt, 74 éves író készült átadni helyét, a megmentett Írószövetség vezetését.

A MÍSZ közgyűlése 1989. november 25-26-án tanácskozott, figyelemmel a közeli „négyigemes” népszavazásra. A kormányt *Németh Miklós* miniszterelnök és *Glatz Ferenc* művelődési miniszter képviselte. Cseres Tibor elnöki beszámolóját Koczka Sándor főtítkárs „a maga nemében egy ironikus, önironikus lírico-epico” esszének nevezte, amely egyben „az új idők politika történetének egy sajátos fejezete intern titkossal is fűszerezve.” Az elnöki beszámoló négy vívmányt sorolt fel: 1. az Írószövetség egységének megőrzését, 2. A „magas politizálás” jogának megőrzését, egyben a „különböző politikai pártok küzdőterére vágó írók” kibocsátását, 3. a székház felújítását, 4. a Magyar Napló megteremtését. Úgy véljük azonban, ennél sokkal többet tett, sokkal gazdagabb örökséget hagyott az alakuló írószervezetekre.

A miniszterelnök megígérte, hogy a politika soha többet nem fog beavatkozni az irodalom dolgaiba, a művelődési miniszter pedig az anyagi függetlenség biztosítékaként említett egy tíz millió forintos alapítványt. Hogy a közgyűlés véletlenül se múljon el „eseménytelenül”, *Tóbiás Áron* felelőssé tette az elnököt az 1987-es kompromisszumért, a második napon pedig harmincan megalakították az *Új Magyar Irodalom* elnevezésű platformot, mivel elégedetlenek voltak a fordulattal, a közgyűlés teremtette új lehetőséggel. A sajtó lelkesedett, üdvözölte az új korszak kezdetét, amikor az író csak ír, mégpedig minden ártó befolyástól függetlenül . Az új választmányba bekerült a volt elnök, Cseres Tibor is.

A levelekről

Az alábbi levelek szükségképpen ezeknek az éveknek szubjektív válogatását tartalmazzák, így például nincsenek benne azok a hivatalos és nem hivatalos levelek, melyekben a kommunista rendszerhez hű írók bejelentik kilépésüket az Írószövetségből. Ha nem is teljes, de áttekinthető képet nyújt erről a kérdéstről az *Archívum*ben korábban megjelent írásom *Kilépések, visszalépések*^[2](5. évf. 2005. 1. sz.). Kivételt csak olyan esetben tettem, ha valaki kimaradt az akkori forrásközlésből, s levele nem egyszerűen a kilépés tényét közli, hanem alapos indoklást is szükségesnek tartott döntése indoklásához. Ördög Szilveszter levele ide sorolható.

A levelek tükrözik e néhány év mozgalmasságát, küzdelmét, de azt a tekintélyt is, amit az évtizedek során írni teljesítményével és emberi tartásával Cseres Tibor kivívott magának. A külföldön élő vezető emigráns írók is felvettek vele a kapcsolatot, s e levelek arra utalnak, hogy Faludy György, Márai Sándor, Határ Győző élénk figyelemmel kísérték a magyarországi változásokat. Ismét találkozhatunk Szánthó Béla, a régi barát és katonatárs leveleivel, aki mindig elejt valamit a régi emlékmorzsákból. A határon túli magyar írók, többek között az erdélyi Kolozsvári Papp László, Domokos Géza levelét szintén olvashatjuk a válogatásban.

Egyes levelek a baráthoz, mások az elnökhöz szólnak, de többségük mindkét minőségében megszólítja Cseres Tibort.

Szivszorogató a tolósékhez láncolt 85 éves Szombathy Viktor levele, aki azt kéri Cserestől, hogy senki sem terjessze fel semmilyen díjra, mert „ismeretlen jötevőim mindig keresztbe teszik előttem azt a bizonyos szalmát. [...] Tudom, hogy más sokkal jobban megérdemli, de hát én már harmadszor kő-matracra esvén, negyedszer nem szeretnék irodalmi életünk csúfja lenni. Három fricska elég. Ez egyúttal annyit is jelent, hogy bizonyos felsőbb helyeken nemigen vagyok jól beírva.” Ugyancsak megható a levélváltás Halápy Jánosné, Lili néni és az író között. A műfordításból élő idős hölgy gyerekkori háborús emlékeket felelevenítő dicsérő levelére Cseres örömteli szavakkal reagált.

Ezeknek az éveknek egyik legfontosabb műve a Vízaknai csaták, ami levélírók zömének egyértelmű elismerését váltotta ki. Szabolcsi Miklós dicsérő szavai azonban egy olyan tényre hívja fel a figyelmet, ami a 100 évet átfogó családtörténet mellett a kötet alapmotívuma „Erdély autonómiája egy tág Magyarország keretében, - meggyőző és ugyanakkor tragikusan időszerű - időszerűtlen is. Ez tiszta és szép lobogó.”

Egyetlen támadó jellegű kritikát kapott a regény. Egy Erdélyből Izraelbe települt levélíró szerint a könyv nem segíti a magyar-román megbékélést, mivel „a magyar irredentizmus gondolatait tükrözi és szolgálja, kiemelve az erdélyi magyarok és félmagyarok pozitív jellemét és magatartását, ugyanakkor a román népet *egészében*, és szinte kizárólag, negatív tulajdonságokkal és megnyilatkozásokkal tüntetve fel.”

Írószövetségi elnökségének talán legtisztább értékelését Tardy Lajos 1988. karácsonyi üdvözlő levelében találhatjuk: „Engedd meg, hogy [...] köszöntselek mindazért, amit a lepergett esztendőben a tollforgatók céhéért véghez vittél, s amely sikeres gigászi küzdelemnek nemcsak nézője, de boldog (bárha passzív) átélője lehettem és voltam: a Szövetség poraiból való diadalmas megelevenedésének, a jó ügy győzelmének. Nagy elégtételek egész sorát köszönhetjük és köszönjük is neked.”

Források

1986

1987

1988

1989

Címkék:[Cseres Tibor](#) ^[3][Magyar Írók Szövetsége](#) ^[4][Magyar Nemzet](#) ^[5][Élet és Irodalom](#) ^[6][Művelődési Minisztérium](#) ^[7][Politikai Bizottság](#) ^[8][Irodalomtörténet](#) ^[9][Írószövetség](#) ^[10][Levelek Cseres Tibornak sorozat](#) ^[11]**Kiadás:** 13. évfolyam (2013) 5. szám**Forrás webcím:** https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_cseres_tibornak_19861989.html**Hivatkozások**

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/levelek_cseres_tibornak_19861989.html

[2] [https://www.archivnet.hu/...](https://www.archivnet.hu/)

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/cseres-tibor>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-irok-szovetsege>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-nemzet>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/elet-es-irodalom>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/muvelodesi-miniszterium>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/politikai-bizottsag>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/irodalomtortenet>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/irosovetseg>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/levelek-cseres-tibornak-sorozat>